

1. Агроекологічна система, будучи складовою частиною земельних відносин, існує як цілісна взаємопов'язана багатоконпонентна структура, яка зумовлює необхідність формування ЄАП ЄС.

2. Головною функцією ЄАП починаючи з 2008 р. є управління ризиками, що підкреслює актуальність, надійність, сучасність і ефективність превентивного державного управління земельною сферою.

3. Серед ризиків слід виділити такі: екологічні (забруднення земель, водойм, лісів); економічні (тіньова економіка, корупція, розкрадання бюджетних коштів, зловживання службовим становищем, хабарництво); правові (безкарність за порушення земельного законодавства, свавілля чиновників, відсутність верховенства права і сили закону); соціальні (низький рівень життя сільського населення, занепад соціально-культурної інфраструктури села, деградація села як адміністративно-територіальної одиниці).

4. Ефективним інструментарієм в управлінні й ліквідації екологічних, економічних, правових та соціальних ризиків у країнах ЄС є кадастр, який є основою СУЗР, тому що забезпечує просторову цілісність та унікальну ідентифікацію земельних ділянок у підтримку гарантій стабільного і безпечного землеволодіння та ефективного державного управління земельними відносинами.

5. У країнах ЄС громадяни і суспільство зацікавлені і вмотивовані в ефективному управлінні земельною сферою, підтвердженням чого є: високий рівень життя в сільській місцевості; проекти комплексного розвитку сільської місцевості, які фінансуються ЄС, Світовим банком, регіональними банками розвитку; перевиробництво споживчої норми сільськогосподарської продукції більш ніж п'ять десятиліть; стабільність аграрного виробництва, яка характеризується наявністю потужної системи дотацій.

Подальше дослідження даної проблематики вбачаємо у вивченні досвіду країн ЄС державного управління земельними відносинами, а саме інституту оренди землі, інституту емфітевзису та суперфіцію, їх відмінності та специфіку відповідно до норм земельного законодавства.

Список використаних джерел

1. Альошкіна Л. П. Зарубіжний досвід розвитку земельних відносин: можливості застосування для України / Л. П. Альошкіна // Інновац. економіка : наук. журн. – 2012. – № 29. – С. 291 – 294.

2. Борнякова Е. В. Международный опыт государственной помощи сельскому хозяйству / Е. В. Борнякова // Вестн. Удмурд. ун-та. – 2011. – Вып. 2. – С. 10 – 15.

3. Вілліамсон І. Роль кадастру у забезпеченні сталого розвитку / І. Вілліамсон. – Режим доступу : www.myland.org.ua/userfiles/file/WilliamsonML001.pdf.

4. Ерікссон А. Що робить кадастрову систему Швеції такою особливою та успішною? / А. Ерікссон. – Режим доступу : www.myland.org.ua/index.php?id=610&lang=uk.

5. Князькова Т. О. ЄС і земельні відносини / Т. О. Князькова // Зб. наук. пр. Луц. держ. техн. ун-ту. – 2007. – Вип. 4 (19). – С. 203 – 211.

6. Князькова Т. О. Німецький досвід управління земельними відносинами / Т. О. Князькова // Зб. наук. пр. Луц. Нац. техн. ун-ту. – 2009. – Вип. 6 (23). – Ч. 1. – С. 312 – 319.

7. Мельникене Р. Политика обеспечения продовольственной безопасности стран ЕС: развитие и перспективы / Р. Мельникене, А. Волков, В. Дапкунте // Развитие АПК в контексте обеспечения продовольственной безопасности : материалы VIII междунар. науч.-практ. конф., 9 – 10 сентября 2010 г.). – Минск : Ин-т систем. исследований. – 2011. – С. 160 – 165.

8. Нецадин А. Опыт государственного регулирования и поддержки сельского хозяйства за рубежом / А. Нецадин. – Режим доступа : agroobzor.ru/econ/a-125.html.

9. Розвиток ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні. – К. : НІСД, 2011. – 29 с.

10. Севатдал Х. Управління земельними ресурсами в Норвегії / Х. Севатдал. – Режим доступу : www.myland.org.ua/userfiles/file/SEVATDAL_ML.pdf.

11. Семеряк Ю. А. Державне регулювання ринку землі в Україні і досвід країн ЄС / Ю. А. Семеряк, М. Г. Москва // Наук. вісн. Нац. лісотехн. ун-ту України. – 2010. – Вип. 20.12. – С. 240 – 247.

12. Хвесик Ю. М. Формування механізмів інституціонального забезпечення сталого землекористування: зарубіжний досвід / Ю. М. Хвесик // Економіка природокористування і охорони довкілля : зб. наук. пр. – 2008. – С. 340 – 347.

Надійшла до редколегії 20.03.13

УДК 35

Владислав ОЛЬМЕЗОВ

Донецький державний університет управління

ПРАВОСВІДОМІСТЬ ГРОМАДЯН ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Аналізується поняття «правосвідомість» у міждисциплінарному аспекті та виокремлюються особливості його концептуалізації в державно-управлінському вимірі. Доводиться актуальність формування розвинутої правосвідомості в умовах розбудови інформаційного суспільства.

Ключові слова: державне управління, правосвідомість, правослухняність, інформаційне суспільство.

Владислав Ольмезов. Правосознание граждан как объект государственного управления в информационном обществе

Анализируется понятие «правосознание» в междисциплинарном аспекте и выделяются особенности его концептуализации в государственно-управленческом измерении. Доказывается актуальность формирования развитого правосознания в условиях развития информационного общества.

© Ольмезов В. О., 2013

Ключевые слова: государственное управление, правосознание, правопослушность, информационное общество.

Vladyslav Olmezov. Legal awareness of citizens as an object of management in the information society

The concept of «sense of justice» in the interdisciplinary aspect is analyzed and the features of its conceptualization in the management of state-dimension are distinguished. The actuality of forming of the developed sense of justice in the conditions of development of informative society is proved.

Key words: public administration, legal awareness, law-abiding, the information society.

Держава, право та державне управління – це феномени, які, як добре відомо, історично виникають разом і далі розвиваються в тісному зв'язку одне з одним. Однак цей взаємозв'язок є мінливим, він набирає інших форм на кожному новому витку соціогенезу та державотворення. Наразі, коли українське суспільство входить до інформаційної фази цивілізаційного розвитку, цей зв'язок між державою, правом та державним управлінням істотно змінюється. Якщо раніше право являло собою систему норм, виконання яких забезпечувалося державною владою завдяки примусу, то сьогодні стає очевидним, що ставка на вимушену законслухняність, якої було цілком достатньо на попередніх стадіях суспільного розвитку та державотворення, уже такою мірою себе не виправдовує.

Унаслідок неухильного ускладнення суспільного життя державою ускладнюється й правове поле, яке регулює взаємини в соціумі. Так, система правових норм стає настільки складною, що досягти її стає не простою справою не те що для пересічних громадян, але й для фахівців правових спеціальностей. Не менш складною справою є формування у громадян адекватного ставлення до чинних законів, правових ідеалів та правових реалій, які стають набагато мінливішими.

Для переходу від індустріального до інформаційного суспільства стають характерними ефекти футурошоку, коли можливості адаптації особистості, організацій та суспільства починають відставати від надто високого темпу соціальних змін, коли цінності попередньої епохи вже були втрачені, а нові цінності та норми ще не утвердилися, що тягне за собою ряд соціокультурних патологій на рівні як окремої особистості, так і суспільства в цілому. Однією з найнебезпечніших соціокультурних патологій є стрімке поширення деформацій правосвідомості не лише рядових громадян, але й державних службовців та правоохоронців.

На думку таких науковців, як З. К. Буклова, Є. В. Надигіна, О. О. Спіцина в інформаційному суспільстві виникають нові позитивні перспективи формування конструктивних форм правосвідомості. Це ставить перед державою проблему цілеспрямованого управління правосвідомістю в суспільстві, упередження й корегування її деформацій та розвитку конструктивних форм правосвідомості. Окрім того, орієнтація на розбудову правової держави передбачає зміщення акцентів з вимушеності на

добровільність виконання правових норм. Це, у свою чергу, спонукає до активізації наукових розвідок у сфері вивчення такого феномену, як правосвідомість, які здійснюються в контексті філософії, соціології, психології, права вітчизняними вченими (Н. Волковицька, Ю. Дмитрієнко, Д. Єрмоленко, І. Жданов, Ю. Калиновський, А. Коваль) та зарубіжними (Р. Байніязов, Н. Гранат, Н. Зирянов, І. Ільїн, П. Новгородцев, А. Окара, П. Стучка та ін.). Однак попри досить високу популярність цього концепту в багатьох гуманітарних науках у контексті державного управління дослідники вкрай рідко оперують поняттям «правосвідомість».

Така недооцінка концептуальних можливостей зазначеного поняття для аналізу державно-управлінських проблем і спонукала нас обрати метою статті осягнення перспектив застосування поняття «правосвідомість» у контексті державно-управлінських розвідок особливо щодо вивчення трансформацій технологій державного управління в умовах розгортання інформаційної хвилі цивілізаційного розвитку.

Екстраполюючи концепт «правосвідомість» із міждисциплінарного контексту в контекст державного управління, слід зазначити, що його визначення, надані різними науковцями, не ідентичні, що викликає потребу у виокремленні спектру підходів до дефініції цього терміна з вирішенням питання про те, який із зазначених підходів найліпше відповідає особливостям державно-управлінських наукових розвідок.

Найвужчим тлумаченням цього терміна є розуміння правосвідомості як широти та глибини розуміння чинного права. Його дотримувалися деякі представники радянського правознавства. Відповідно до П. І. Стучки, погляди якого є найбільш показовими для того часу, правосвідомість – це наявна у свідомості абстрактна форма права або правових відносин. Науковець зауважує, що «є потрійного роду форми правовідносин: одна конкретна – угода живих людей і дві абстрактні – в законі і в уявленні людей» (тут і далі переклад наш. – В. О.) [7, с. 445].

Другий, ширший підхід, окрім знання й розуміння чинного законодавства, бере до уваги ще й характер ставлення до правових норм. Так, радянський правознавець Л. С. Явич правосвідомість пропонував розуміти як «систему уявлень, оцінок, переконань, настроїв, відчуттів, що розкривають ставлення особи до чинного права» [10, с. 72]. Сучасний український фахівець у галузі філософії права Я. Я. Калиновський вважає, що правосвідомістю є сукупність «оцінних думок та настанов, що визначають ставлення суб'єктів соціальних відносин (соціальних груп, страт, особистості або суспільства в цілому) до права й чинного законодавства, а також практики його застосування до правових (або неправових) звичаїв, ціннісних орієнтацій, які регулюють людську поведінку й комунікацію в юридично значущих інтросуб'єктивістських ситуаціях. Константи та цінності правосвідомості є аксіологічно-нормативним полем свободи, у межах якого діють різнорівневі соціальні суб'єкти» [5]. На думку Н. М. Юрашевич, «правова свідомість – система

відчуттів, звичок, уявлень, оцінок, поглядів, теорій, ідей суб'єктів права (носіїв правосвідомості), які відображають правову дійсність і оцінне ставлення до неї (до соціально-правових настанов і ціннісних орієнтацій суспільства, до минулого, сучасного або очікуваного права) і виконують завдяки цьому роль своєрідного регулятора (саморегулятора) їх поведінки в юридично важливих ситуаціях» [9, с. 181].

Російський дослідник В. А. Суслов розглядає ставлення до законів у формі емоційності і тлумачить правову свідомість як «різноплановий сплав ідеології та психології, що містить у собі сукупність ідей та знань про право і правову діяльність, а також емоції, орієнтації, пристрасті та настанови, які виникають у зв'язку з правовою поведінкою людей, діяльністю правоохоронних органів та ін.» [8, с. 87].

У межах третього підходу, окрім констатації характеру ціннісного та емоційно значущого ставлення до правових норм, увага акцентується на тому, що розвинуті, конструктивні форми правових настанов обов'язково повинні включати бажання добровільно дотримуватися чинних законів, боротися за нові, кращі, шукати свободи тільки в законі за допомогою правової совісті і творчого прочитання закону. Представник такого підходу І. О. Ільїн зазначає, що правосвідомість – це воля до права й здатність «самозаконно» мотивувати свої вчинки усвідомленням меж допустимої поведінки в реалізації правовідносин та зв'язку між правом і мораллю. Він наголошував, що саме така правосвідомість є тим, чого потребує держава і право для свого процвітання [4, с. 22 – 23].

Ураховувати емоції та ірраціональність у ставленні до правових норм пропонує і Р. С. Байніязов [1, с. 173]. Російський фахівець із соціології права пропонує обов'язково брати до уваги існування в структурі правової свідомості правової ідеології, представлені у вигляді систематизованого наукового дискурсу щодо вираження правових поглядів, принципів, вимог суспільства, класів, різних соціальних груп і прошарків населення, та правової психології, що являє собою «сукупність правових почуттів, ціннісних відношень, настроїв, побажань і переживань, характерних для всього суспільства в цілому або конкретної соціальної групи» [3, с. 56 – 57]. Українська дослідниця Н. Волковицька розрізняє три елементи правосвідомості: раціональний (загальне сприйняття та знання права); оцінний (оцінка права і правової дійсності); вольовий (активність щодо втілення норм права в правову реальність) [2, с. 34].

Г. П. Клімова у структурі правосвідомості виділяє такі елементи: раціонально-ідеологічний; емоційно-психологічний; настановоповедінковий. Перший являє собою панівні в суспільстві знання і уявлення про різноманітні аспекти правового життя суспільства, механізми державної влади, прийняття правових рішень та їх реалізації. Другий становлять почуття і переживання, які мають суб'єкти правовідносин, наприклад: упевненість у справедливості правових норм, нормативно-правових актів, нетерпимість до їх порушення, віра в ті чи інші правові міфи тощо. Третій включає правові настанови й

відповідні стереотипи поведінки, які сприяють переведенню уявлень і цінностей у площину практичної реалізації. Усі три елементи правосвідомості, на її думку, взаємопов'язані і щільно переплітаються, утворюючи специфічну цілісність – правову свідомість [6].

Узагальнюючи підходи до визначення сутності правосвідомості та її основних складових, на наш погляд, слід узяти до уваги, що з логічної точки зору вже сама семантична структура терміна «правосвідомість» вказує на те, що зазначене поняття має два важливих родових поняття: по-перше, це свідомість, по-друге, право. Тому правосвідомість – це підсистема індивідуальної, групової або суспільної свідомості, яка відображає вже існуючу систему правових норм і взаємин, а також моделює бажані варіанти правової системи суспільства, які, у свою чергу, можуть бути як потенційно можливими, так і абсолютно неможливими щодо здійснення в майбутньому. Тобто правосвідомість водночас і відображає, і прогнозує, і проектує феномен права. При цьому розрізняють декілька форм правосвідомості, серед яких правознавцями вже усталилося виокремлювати наукову правосвідомість, професійну правосвідомість представників правової системи суспільства та буденну правосвідомість пересічних громадян.

Говорячи про правосвідомість громадян слід обов'язково підкреслити, що вона, на наш погляд, виявляється у формі відображення права як чинного на даний час правового поля, правових ідеалів, правової реальності і рефлексії співвідношення між зазначеними явищами, у тому числі міри їх збігу і розходження між діючим правом, правовими ідеалами і правовими реаліями. При цьому зазначені процеси якісно змінюються в умовах становлення інформаційного суспільства. Зокрема, правова інформація стає значно доступнішою для громадян завдяки мережі Інтернет, оскільки нині швидко відбувається розбудова правових інформаційних технологій. Різко зростають і можливості оперативної комунікації як членів суспільства між собою, так і з державою, з'являється електронне державне управління. При цьому в інформаційному суспільстві національна держава втрачає свою монополію на формування правосвідомості своїх громадян, а правові настанови громадян стають об'єктом впливу глобальних наднаціональних структур, з одного боку, і інституцій громадянського суспільства – з іншого.

В інформаційному суспільстві на правосвідомість громадянина і суспільства здійснюється перманентний інформаційний тиск під впливом широкомасштабних інформаційних війн, що виявляється в різних викривленнях психоінформаційного простору. Так, у медіа всіх форм: мережа Інтернет, кіно, телебачення – тиражується дискурс криміналу й насильства, які часто героїзуються, утверджуючи інтерес до злочинного способу існування та цінностей кримінального світу. Іншою деформацією правосвідомості сучасного українського суспільства є правовий нігілізм, що є підґрунтям таких негативних явищ, як хабарництво, корупція, кумівство, патрон-клієнтельні стосунки тощо.

Хоча деформації правосвідомості характерні тією чи іншою мірою для всіх типів соціальних систем, однак на сучасному етапі українського державотворення вони сягають тривожних масштабів і суттєво ускладнюють досягнення високого рівня ефективності державного управління, а особливо втілення в життя ідеалів правової держави, які задекларовані як пріоритетні цінності України на державному рівні. Тому сучасний стан буденної правосвідомості сучасного українського суспільства, на думку Я. Я. Калиновського, характеризується рисами, які поєднують і конструктивні, і деструктивні моменти: «амбівалентне ставлення до закону; існування позаправового світу неписаних правил та настанов; низький рівень ксенофобії та наявність толерантного ставлення до інших цивілізаційних (аксіологічних) систем, що пов'язано з порубіжним розташуванням України; еклетичність поглядів щодо основних правових цінностей; схильність до «виправдання» антиправових вчинків залежно від ситуації та дійової особи, героїзація «соціальних мучеників»; «індивідуальний пошук» справедливості та ін.» [5].

Окреслені вище тенденції розвитку сучасної правосвідомості громадян свідчать про необхідність удосконалення механізмів державного управління правосвідомістю громадян в інформаційному суспільстві.

У контексті державного управління доцільно використовувати найбільш широкий підхід до тлумачення поняття «правосвідомість», розглядаючи його в єдності з правовою компетентністю, правовими цінностями та правовими настановами, з акцентуванням на тому, що розвинута правосвідомість не може ґрунтуватися на правовому нігілізмі, навіть за умов наявності високого рівня правової компетентності, обов'язково спирається на позитивно-ціннісне ставлення до права, що поєднується з готовністю втілювати позитивні правові цінності в правову реальність.

В інформаційному суспільстві зростає значущість наявності у громадян розвиненої правосвідомості, позаяк значущість сили та багатства як владних ресурсів відсувається на задній план, а домінуючими ресурсами влади стають знання та інформаційний вплив на свідомість громадян. При цьому інформатизація суспільного життя позитивно впливає на розвиток правосвідомості завдяки розширенню доступу до правової інформації як основи формування настанов та рішень у правових взаєминах, створюючи для державного управління нові перспективи щодо формування розвинутої правосвідомості суспільства. Водночас зростають тенденції до деформації правосвідомості внаслідок деструктивного використання різними соціальними суб'єктами мережі Інтернет та інших медіа; зростає кількість недостовірної правової інформації, різко збільшується її обсяг, розширюється тиражування кримінальних цінностей та зразків поведінки, що потребує від держави адекватних превентивних заходів.

Список використаних джерел

1. **Байниязов Р. С.** Роль правосознания в выработке и реализации государством правовой политики / Р. С. Байниязов // Правоведение. – 1997. – № 4. – С. 38 – 47.
2. **Волковицька Н.** Онтологічний та аксіологічний елементи у сучасній правовій свідомості / Н. Волковицька // Юрид. Україна. – 2010. – № 3. – С. 33 – 38.
3. **Гречин А. С.** Социология правового сознания / А. С. Гречин. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 256 с.
4. **Ильин И. А.** О сущности правосознания / И. А. Ильин. – М. : Рагорть, 1993. – 225 с.
5. **Калиновський Ю. Ю.** Правосвідомість українського суспільства як соціокультурний феномен: філософсько-правова рефлексія : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 12.00.12 / Калиновський Юрій Юрійович ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2010. – 36 с.
6. **Клімова Г. П.** Правосвідомість: до теорії питання / Г. П. Клімова // Акт. питання інновац. розвитку. – 2012. – № 2. – С. 35 – 41.
7. **Стучка П. И.** Правоотношение / П. И. Стучка // Энциклопедия государства и права / под ред. П. И. Стучки. – М. : Наука, 1925 – 1926. – Т. 3. – С. 445 – 446.
8. **Суслов В. А.** Структура правосознания / В. А. Суслов // Правоведение. – 1997. – № 2. – С. 86 – 98.
9. **Юрашевич Н. М.** Эволюция понятия правового сознания / Н. М. Юрашевич // Известия вузов. Правоведение. – 2004. – № 2. – С. 178 – 187.
10. **Явич Л. С.** Общая теория права / Л. С. Явич. – Л. : ЛГУ, 1976. – 215 с.

Надійшла до редколегії 13.09.13

УДК 351.77; 614.876

Володимир ШЕХІРСЬВ

*Національна академія державного управління
при Президентові України*

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління

УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ ПРО РАДІАЦІЙНУ БЕЗПЕКУ НАСЕЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Аналізується управління знаннями про радіаційний захист населення в публічному секторі для підвищення ефективності та результативності державного управління в Україні. Доводиться, що основними проблемами ефективного ведення державної політики у сфері радіаційної безпеки населення залишаються відсутність цілісної системи державного управління безпекою та неефективне виконання контролюючих функцій з боку центральних органів державної влади за виконанням повноважень та функцій з боку регіональних державних органів за радіаційну безпеку населення, а також відсутність дієвої системи навчання та атестації фахівців з радіаційної та техногенної безпеки населення.